

Dirk van Eck in de gemeenteraad van Oegstgeest

DOOR GERARD J. TELKAMP

De grenswijziging per 1 januari 1920 betekende het verlies van grote lappen grondgebied van Oegstgeest aan buurgemeente Leiden: de grond waarop later de Raadsherenbuurt en de Vogelwijk zouden verrijzen, het oostelijk deel van de Lage Mors en een deel van Transvaal bij het Galgewater. De annexatie, na de eerste in 1896 de tweede van Leiden buiten de singels, had ook het verlies van waardevol politiek talent tot gevolg, onder meer van de socialist Dirk Antonie van Eck (1867-1948).

Dirk van Eck kwam in 1903 met zijn vrouw Nela (Guliana Cornelia) Koch te wonen in Oegstgeest, op de Leidsestraatweg 79 (nu Rijnsburgerweg 164, hoek Nachtegaallaan) in de familiewoning Villa Pomona, genoemd naar de Romeinse godin van de boomvruchten en fruitteelt. Achter het huis lag de groente- en fruitkwekerij Pomona van Dirks broer Daniël. Het pand was in 1898 gebouwd in opdracht van de familie Van Eck. Het ontwerp in rode baksteen was van de bekende architect Hendrik Johannes Jesse, die toen op weg was naar een geheel eigen stijl.

Villa Pomona op de Rijnsburgerweg, thans Leiden (foto Tim Hoppen).

Dirk was in 1903 al gepokt en gemazeld in de socialistische dan wel sociaaldemocratische beweging. De in 1890 in Leiden op de verhouding staat-gemeente gepromoveerde jurist had al een verleden achter de rug als socialistisch propagandist in Friesland en Leiden en als burgemeester in Mijnsheerenland en Boskoop (hij was de eerste rode burgervader van Nederland). Vanuit Pomona zette hij, steunend op familiekapitaal, de strijd voor een betere wereld voort. Zo was hij voorzitter (1906-1935) van de Leidse afdeling van de in 1894 opgerichte Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (S.D.A.P.). Een Oegstgeester afdeling bestond nog niet. Van Ecks belangstelling en bemoeienis waren alomvattend. In april 1919 leverde hij kritiek op het landelijk ontwerp-gemeente-programma van de partij: 'Het ontwerp mist een revolutionair karakter.'

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN MEI 1919

De *Leidsche Courant* van 21 mei 1919 bood een volledig overzicht van de uitslagen van de die maand gehouden gemeenteraadsverkiezingen in Oegstgeest. Er waren 924 (alleen mannelijke!) stemmen uitgebracht. De 910 geldige stemmen waren als volgt verdeeld, waarbij de lijstnummering zoals gebruikelijk in die tijd door loting werd bepaald: lijst 1, S.D.A.P., dr. D. van Eck 103, S. de Roos 12, totaal 115 stemmen. Simon de Roos was spoorwegarbeider en woonde op de Hertzogstraat 13 (in de Transvaalbuurt, bij het spoor). Hij was secretaris van de afdeling Leiden van de Nederlandse Vereniging van Spoor- en Trampersoneel. Dan lijst 2, Christelijk-Historische Unie, 196 stemmen; lijst 3, Anti-Revolutionaire Partij, 209 stemmen; lijst 4, rooms-katholieken, 231 stemmen; lijst 5, Liberalen, 159 stemmen.

In volgorde van het aantal uitgebrachte stemmen: de rooms-katholieken 231, de antirevolutionairen 209, de christelijk-historischen 196, de liberalen 159 en de sociaaldemocraten 115. Verkozen werden bij de R.K.: H.W. Rübenkamp, A. v.d. Hulst en J.J. Nijssen (dus drie zetels), bij de ARP G. Boon, T. van Egmond en A.J. Schoneveld (dus ook drie zetels). Bij de CHU waren dit J.C. Spaargaren en N.J. Zandbergen (dus twee zetels), bij de liberalen jhr. A.J.B. Six en J. Zaalberg (twee zetels) en ten slotte bij de SDAP één zetel: Mr. D.A. van Eck. Van de elf leden van de raad behoorden er dus acht tot confessionele partijen. Geen wonder dat op de eerste zitting van de nieuwe raad Rübenkamp en Boon de nieuwe wethouders werden.

Burgemeester en dus voorzitter van de raad was J.G.M. van Griethuijsen.

Overigens was Van Eck in het voorjaar van 1919 ook lid geworden van de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Cumulatie van functies was nog heel gewoon. Toen hij verkozen was, begaven zich vele partijgenoten in een optocht met muziek vanaf het Stationsplein naar het Oegstgeester Pomona. Ze brachten hem een geestdriftige ovatie. De stoet trok daarna naar het gebouw Vooruit in de Leidse Duizenddraadsteeg. Dergelijke ovaties en aubades, zoals jaarlijks op 1 mei, waren bij Pomona tientallen jaren gebruikelijk. Het tekent het belang van Van Eck als cultfiguur voor zijn aanhangers.

VAN ECK ALS DOCENT GEMEENTEPOLITIEK

In zijn korte maar informatieve biografie, *Dirk Antonie van Eck (1867-1948). De peetvader van de Leidse sociaaldemocratie* (1988), wijdt Jaak Slangen een lange noot aan de korte periode van vier maanden waarin Van Eck deel uitmaakte van de raad. De auteur zinspeelt op een zekere spanning tussen het kritisch lid Van Eck en de bezadigde burger-vader. 'Van Eck kende de regels van het spel en schuwde het recht van interpellatie allerminst. Weliswaar kreeg zijn voorstel tot invoering van een progressief belastingstelsel geen schijn van kans en vond zijn principiële afwijzing van subsidies aan particuliere instellingen ... al evenmin gehoor, maar toch gaf hij aan dit gezelschap een interessante praktijkcursus gemeentepolitiek ten beste.' In dit artikel gaan we nader in op de rol van Van Eck.

BEELD VAN EEN RAAD

Laten we eerst nog een korte blik werpen op Van Ecks gesprekspartners in de raadsvergaderingen. Met wie had hij zoal te maken? Allereerst met burgemeester en raadsvoorzitter, gemeentesecretaris en dus ook notulist van de raadszittingen Jan Gijsbert Marinus van Griethuijsen (1856-1933).

Voor de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP) was de wagenmaker Henricus Wilhelmus Rübenkamp (1863-1937) verkozen. Zijn bedrijf, eerst aan de Deutzstraat, later aan de Geversstraat, omvatte een rijtuig- en wagenmakerij en rijtuighandel. Bijna twintig jaar was hij lid van het R.K. parochiebestuur. Hij was projectontwikkelaar van de Oranjewijk en andere delen van Oegstgeest.

Zijn collega Adrianus van der Hulst was veehouder, lid van het R.K. Armbestuur en het bestuur van de R.K. Spaar- en Leenbank, ook agent van de paarden- en rundveeverzekering van de Land- en Tuinbouwbond te Leiden. Van 1910 tot zijn overlijden in 1928 was hij lid van de gemeenteraad.

De derde katholiek, Johannes Jacobus Nijssen, was ook al landbouwer en veehouder. Net als Van der Hulst was hij

ooit benoemd tot gemeentelijk hooikeurder. Hij overleed in 1940 op 79-jarige leeftijd.

De Westlandse tuinderszoon Gerrit Boon was sinds 1900 firmant van de Stoomfabriek van verduurzaamde groenten en vruchten L.E. Nieuwenhuizen (bekend onder de merknaam Sleutels Conserven) aan de Morsweg. Hij ging wonen op het buiten Bloemlust aldaar. Van 1919 tot zijn overlijden op 56-jarige leeftijd in 1921 was hij wethouder van Oegstgeest voor de ARP.

De gereformeerde Teunis van Egmond was bloemist en bloembollenkweker aan de Hoge Morsweg. Hij zat tientallen jaren in de raad, waarvan vele als wethouder. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij ereburger van Oegstgeest. Als bijnaam had hij de titel 'burgemeester van de Mors'. Samen met de raadsleden Van der Hulst en Nijssen deed hij het voorstel de raadsvergaderingen voortaan met gebed te openen.

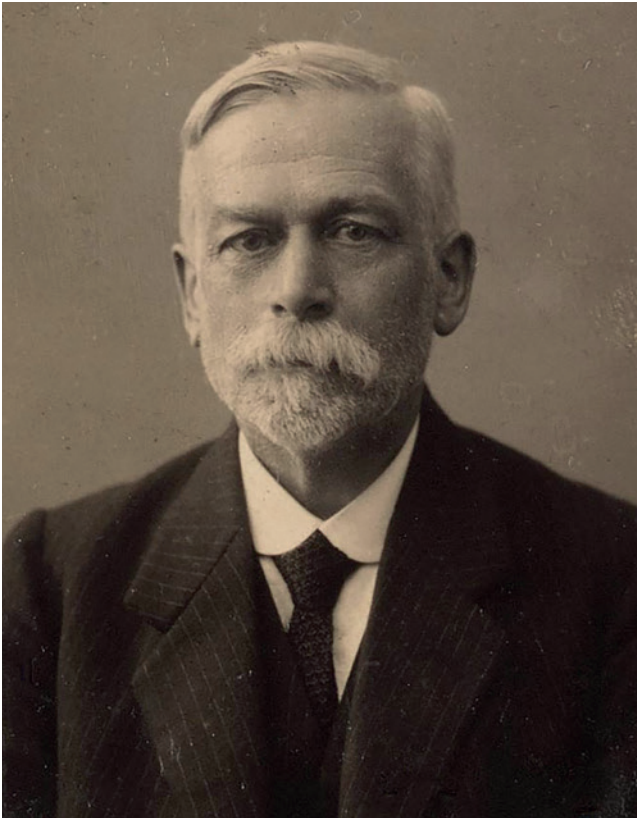
De in Leiden als gemeenteambtenaar werkzame Arend Johannes Schoneveld (1890-1966) was anno 1919 een junior in de Oegstgeester raad. Als antirevolutionair behoorde hij tot de vooruitstrevende vakbondsvleugel. Net als Van Eck werd hij een halfjaar na het door de grenswijziging gedwongen vertrek uit de Oegstgeester gemeenteraad lid van de Leidse raad, met enkele onderbrekingen tot 1937. Hij zou vele functies op zich nemen, zoals voorzitter van de Christelijke Besturenbond en secretaris van Woningbouwvereniging De Eendracht.

CHU-raadslid Johannes Cornelis Spaargaren (1852-1930) woonde in de door H.J. Jesse ontworpen villa Hol Maren aan de Haarlemmertrekvaart, waar hij een palingvisserij en -rokerij bezat. Hij was vanaf 1891 36 jaar lid van de gemeenteraad. Van 1896-1919 en van 1923-1927 was hij wethouder.

De christelijk-historische Nicolaas Zandbergen Wzn (1879-1968) had een land- en tuinbouwbedrijf, gericht op bloembollenexport. In de jaren dertig was hij wethouder.

De liberaal jonkheer Arnoud Jan Bernard Six (1853-1938) had een militaire carrière achter de rug, die eindigde in de garnizoensstad Leiden. In 1919 was hij gepensioneerd luitenant-kolonel van het 2de regiment veldartillerie. Hij vervulde allerlei functies zoals voorzitter van de Raad van Administratie van het Koninklijk Militair Invalidenhuis in Leiden. In Oegstgeest was hij in 1909 medeoprichter van de Oranjevereniging. Hij woonde aan de Rijnsburgerweg.

Ten slotte Jonathan Zaalberg Jr. (in 1958 op 74-jarige leeftijd overleden te Wassenaar). Hij was directeur van de Dekenfabriek J.C. Zaalberg & Zoon, gevestigd aan de Vestestraat in Leiden. Hij woonde aan de Prins Hendrik-

Dirk Antonie van Eck.

laan 34, in de in 1913 onder architectuur van H.J. Jesse gebouwde villa Maria Elisabeth, genoemd naar zijn echtgenote Maria Elisabeth Hamel. Zaalberg won vele prijzen op pluimveetentoonstellingen.

Bij deze blik op de collega's van de humanistische staatsrechtgeleerde, socialistisch beroeps politicus en revolutionair rentenier Van Eck zien we een meerderheid van confessionele vertegenwoordigers uit land- en tuinbouw en visserij en andere ondernemers. Het conservatief-agrarisch karakter van de plattelandsgemeente Oegstgeest komt in deze samenstelling duidelijk tot uiting.

WAAR HIELD VAN ECK ZICH MEE BEZIG?

Hieronder behandelen we thematisch het optreden van Dirk van Eck in de vier maanden (september-december) van zijn actief lidmaatschap van de Oegstgeester gemeenteraad. Het zijn vooral volkshuisvesting, armoedebeleid, arbeidsvoorwaarden van ambtenaren en hun erkenning als partners in het arbeidsvoorwaardenoverleg, gemeentebelastingen en subsidieverlening.

Volkshuisvesting

Wanneer de regering de gemeente vraagt mee te doen aan een nationale woningtelling, koppelt Van Eck bij de behandeling van dit punt daaraan een voorstel na te gaan in hoeverre inwoners getroffen worden door 'ongemotiveerde huuropdrijving door sleutelgeld'. Hij krijgt gedaan dat de huurcommissie dit probleem onderzoekt.

Twee vergaderingen later vestigt Van Eck de aandacht op een bezwaar van de Christelijke Nationale Werkersbond tegen oprichting van een vermoedelijk commerciële bouwvereniging voor arbeiderswoningen aan de Rhijngeesterstraatweg.

Armoedebeleid

Na de Eerste Wereldoorlog heerste onder een deel van de bevolking armoede. Van Eck acht het 'een groot volksbelang' dat alle ingezetenen financieel in staat zijn de door de Rijkskolendistributie beschikbaar gestelde brandstoffen (eierkolen) voor het gehele koude seizoen aan te schaffen en hij pleit ervoor ingezetenen die daartoe niet bij machte zijn, een gemeentelijke bijdrage te verlenen. Als B en W tegensputeren (de mensen zouden gebrek aan bergruimte hebben), houdt Van Eck vol en noemt hij zijn voorstel 'een bescheiden poging tot hulp en een eisch van sociale rechtvaardigheid'. Dan blijkt dat ook de R.K. Volksbond en de Chr. Bestuurdersbond dergelijke verzoeken hebben gedaan. De raad besluit het voorstel te terug te verwijzen naar B en W. De discussie wordt voortgezet in de koele novembermaand en B en W stellen voor om ieder geval apart te onderzoeken. Van Eck doet de instelling van een commissie van toezicht denken aan 'armenkas en bedeeeling' en hij stemt als enige tegen het eindvoorstel, al heeft hij een deel van de buit binnengehaald.

Bij de behandeling van de gemeentebegroting voor 1920 vraagt Van Eck of Oegstgeest zich 'in verbinding kan stellen' met textielstad Leiden om ook de inwoners van Oegstgeest van goedkoop katoen en flanel te voorzien. Ook verzoekt hij om een melktoeslag. De voorzitter wijst op 'de treurige ervaring die nog kort geleden is opgedaan met den verkoop van dekens, schoenen en kledingstukken'. De inwoners begeerden die zaken niet. Een melktoeslag wordt overwogen.

Van Ecks laatste voorstel op het terrein van wat we tegenwoordig armoedebestrijding noemen, is de instelling van een 'duurtecommissie'. De voorzitter wijst dit van de hand 'ter voorkoming van onnodige aanmelding'.

Progressieve gemeentebelasting

Al in de rondvraag bij eerste raadsvergadering die hij bijwoont, dringt Van Eck erop aan de hoofdelijke omslag te herzien en deze gemeentelijke belasting voortaan progressief te maken, dat wil zeggen rekening te houden met de kosten van levensonderhoud en de draagkracht van ingezetenen. Na toelichting door de vragensteller zegt de voorzitter toe een en ander aanhangig te maken bij B en W. Enkele vergaderingen later komt Van Eck hierop terug. Bij de behandeling van de begroting voor 1920 stelt hij voor om kleine inkomens vrij te stellen van de hoofdelijke omslag. Hij bepleit opnieuw een progressief gemeentelijk belastingstelsel en een aftrek

voor kosten van levensonderhoud. De raad gaat hier niet in mee. Een der leden oppert zelfs het bezwaar dat zo'n nivellerende belasting reden zou kunnen zijn zich niet in Oegstgeest te vestigen. Wanneer Van Eck bij zijn laatste optreden in december nog een uiterste poging doet de belastingverordening te versoepelen, vindt hij alleen de antirevolutionair Schoneveld als medestander.

Arbeidsvoorwaarden van ambtenaren

Er ligt op de vergadering van 12 november een gezamenlijke brief van de Ned. Chr. Bond van Personeel in Publieke Dienst afdeling Leiden (waarbij het raadslid Schoneveld actief was) en de afdeling St. Antonius van Padua van de Ned. R.K. Bond van Overheidspersoneel St. Paulus over het door B en W van Oegstgeest geweigerde overleg over arbeidsvoorwaarden. De raadsleden Van Eck en Schoneveld keuren deze handelwijze af en wensen dat het college alsnog tot georganiseerd overleg bereid zal zijn. De verdediging van B en W luidt dat het niet aangaat dat organisaties van buiten de gemeente zich mengen in gemeentelijke aangelegenheden.

Van Eck bepleit extra salarisverhoging voor secretarie-ambtenaren, wat deels wordt ingewilligd. Ook maakt hij zich sterk voor een forsere verhoging van de weddes der veldwachters vanwege 'de groote verantwoordelijkheid en de groote gevaren aan die functie verbonden'. Hierin stond Van Eck alleen. Bij de vaststelling van de gemeentebegroting voor 1920 zal Van Eck zich herhaaldelijk laten horen, maar ook enkele andere leden kruipen uit hun schulp. Zo steunt Van Eck voorstellen van Schoneveld voor verhoging van de gemeentelijke bijdrage aan de pensioenpremie van de ambtenaren en voor verhoging van het presentiegeld van de raadsleden, maar zij zijn de enigen. Ook schuwt hij details niet, met suggesties voor vergoedingen voor kleding, schoeisel en het rijwiel van de ambtenaren. En inzake de straatverlichting pleit hij voor verhoging van de beloning voor het 'aansteken en blusschen' der lantaarns. Nog lang niet alle verlichting was elektrisch.

Van Eck sluit zich ook aan bij Schoneveld voor verhoging van het loon der werklieden (de gemeente had drie 'wegwerkers' in dienst). Ook steunt hij Schoneveld in zijn pleidooi voor georganiseerd overleg met de gemeentelijke werklui. De reactie van B en W: die vier werklui om wie het gaat kunnen hun verzoeken gewoon mondeling of schriftelijk bij het college indienen.

Verzuiling

Frappant is Van Ecks standpunt als het gaat om subsidies voor het maatschappelijk middenveld. Aan de orde kwam de aanvraag voor subsidie voor de R.K. Wijkverpleging; net als het vorig jaar willen B en W voor 1920 driehonderd gulden beschikbaar stellen. Van Eck verklaart zich tegen subsidiëring van particuliere instellingen.

Hij wijst op de precedentwerking: er zullen meerdere verenigingen met gelijk doel worden opgericht, waardoor krachten worden verbrokkeld en zij ontaarden in propaganda voor bepaalde gezindten. Er is toch al een algemene wijkverpleging? Bij de stemming blijkt Van Eck als enige tegen deze dreigende verzuiling van het gesubsidieerd welzijnswerk.

DE BETREURDE GRENSWIJZIGING

Op 22 december is de laatste vergadering voordat de bijl van de annexatie valt. Allereerst hoort de raad zonder commentaar en discussie een verklaring aan van de voorzitter over de aanstaande grenswijziging: 'De voorzitter deelt mede: dat bij de wet van 27 November 1919 Staatsblad 777 de grenzen der gemeente Leiden en o.a. deze gemeente zijn gewijzigd waardoor met 1 Januari a.s. een deel der gemeente overgaat aan de gemeente Leiden. Deze grenswijziging is niet met onze instemming tot stand gekomen. De oppositie die zowel door het gemeentebestuur als de ingezetenen is gevoerd omdat de noodzakelijkheid en billijkheid dezerzijds niet werd toegegeven en eerst in 1896 eene grenswijziging was geschied heeft niet gebaat. De regeering heeft anders beslist maar naar de oorspronkelijke plannen had deze wijziging nog meer tot onze schade kunnen zijn uitgevallen. Voor onze gemeente geeft deze wijziging een groot verlies van grondgebied en inwoners maar ik heb vertrouwen – en de omstandigheden wijzen er nu reeds op – dat zoveel als na 1896 ook nu de gemeente de toegebrachte schade zal te boven komen door eendrachtige samenwerking van energieke ingezetenen en het gemeentebestuur.' De voorzitter dankt de leden die vanwege de aanstaande grenswijziging de raad zullen verlaten voor hun inspanningen voor de behartiging van de belangen der gemeente.

TERUGBLIK OP HET AANDEEL VAN VAN ECK

Van Eck was aanwezig bij alle vijf raadsvergaderingen die zijn gehouden in de vier maanden dat hij actief deel uitmaakte van de gemeenteraad van Oegstgeest. Hij was verreweg het actiefste raadslid en hij nam stelselmatig het woord, vaak als enige, naar aanleiding van ingekomen stukken (en de voorgenomen besluitvorming van B & W daarover), bij voorstellen van het college en bij de rondvraag. Vrijwel al zijn interventies betroffen de verbetering van de positie van de minder bedeelde Oegstgeestenaren en die van de gemeenteambtenaren. Opmerkelijk was ook zijn verzet tegen het gevaar van de oprukkende verzuiling (het geval van de R.K. wijkverpleging). Van Ecks talrijke interpellaties werden getrouw genotuleerd in het kriebelhandschrift van de burgemeester, tevens voorzitter van de raad en secretaris-notulist. In ieder geval voor deze vier maanden maakte Van Eck een eind aan de hamerstukkencultuur die de Oegstgeester raad kenmerkte. Wanneer het op stemming aankwam, stond Van Eck meestal alleen, maar in een

aantal gevallen werd hij gesteund door het raadslid Schooneveld of steunde hij als enige deze vooruitstrevende antirevolutionair.

VERGADERING 13 FEBRUARI 1920

Binnengekomen zijn berichten van aftreden van raadsleden die door de grenswijziging niet meer in de gemeente Oegstgeest zijn komen te wonen, o.a. van Mr. D.A. van Eck. De voorzitter deelt mee dat door de grenswijziging niet minder dan 1590 inwoners tot de gemeente Leiden zijn overgegaan.

EEN ONVERVULDE VACATURE

Pas op 30 juni zou er in Leiden gestemd worden voor een nieuwe gemeenteraad. Wat betreft de geamputeerde gemeenten moesten de oude raden vacatures die waren ontstaan door de overheveling van raadsleden naar Leiden, vervullen door te putten uit de kandidatenlijsten van de zittende partijen. Dat betekende dat de SDAP-

zetel leeg bleef, want haar lijst bevatte in 1919 naast D.A. van Eck slechts twee anderen, die beiden in de voortaan Leidse wijk Transvaal woonden (waar ook de 'sociale basis' van de SDAP lag), te weten Simon de Roos en Johannes Poelijoe. Van Eck werd in 1920 meteen fractievoorzitter van de SDAP in Leiden, vanaf 1923 de grootste partij in de Sleutelstad. Voorlopig zou de Oegstgeester raad het zonder een 'rooie' moeten doen. ●

VOORNAAMSTE BRONNEN

- Notulen van de vergaderingen van de raad van de gemeente Oegstgeest, september 1919 – februari 1920.
- Jaak Slangen: *Dirk Antonie van Eck (1867-1948). De peetvader van de Leidse sociaal-democratie*. Leiden 1988.
- Diverse publicaties over Oegstgeest, zoals de *Canon van Oegstgeest*; *Mooi gebouwd: Monumenten van Oegstgeest*; en *Van Abtspoelhof tot Zoutkeetslaan*.
- De krantenbank Delpher.
- De genealogische website WieWasWie.